

Monument literari a les terres de Girona

El turisme cultural català ja té la seva primera guia sectorial. Es diu 'Atles literari de les terres de Girona. Segles XIX i XX'. Coordinat per Narcís-Jordi Aragó i Mariàngela Vilallonga, i escrit per un equip d'especialistes, ha estat publicat per la Diputació de Girona. Són dos volums que fan 1.206 pàgines, il·lustrades amb fotografies històriques i actuals.

Tenim l'Empordà, que s'ha de dividir en l'Alt i el Baix perquè amansi el seu orgull, i tenim la Costa Brava de Tossa,

Empúries i el cap de Creus, la costa catalana per excel·lència, i després, al rerepaís, la singularitat de la Garrotxa i de la Cerdanya; el patrimoni històric del Ripollès; el gran estany català per antonomàsia, el de Banyoles; la ciutat que més s'emmiralla, Girona; part de les Guillerics i del Montseny, i entremig, tresors paisatgístics poc coneguts que en altres regions catalanes serien estandards.

Amb aquest patrimoni, no és estrany que, de cada poble, sorgissin escriptors i memorialistes que decidissin cantar el paisatge, en vers o en prosa, i tampoc no és estrany que aquestes terres cridessin l'atenció de tants escriptors de fora. Durant els segles XIX i XX, entre forasters i gent de casa, es compten al voltant dels mil.

Ara podem saber que són mil i podem saber qui són i llegir-ne un tast de la seva obra paisatgística, gràcies a un llibre que, per fer-los justícia, ha de ser monumental, l'*Atles literari de les terres de Girona. Segles XIX i XX*, coordinat per Narcís-Jordi Aragó, escriptor i periodista, i Mariàngela Vilallonga, professora de llatí de la Universitat de Girona. Editat per la Diputació de Girona en dos volums, fa 1.206 pàgines en total i les dades que ofereix són de pes: 370 fragments literaris en vers o prosa antologats; 150 mapes amb els noms dels escriptors, de les seves obres o de personatges literaris; 1.900 imatges històriques o actuals; 2.500 fitxes bibliogràfiques; i 4.500 entrades d'índex.

Sis fotògrafs: Jordi S. Carrera, Pere Duran, Jordi Gallego, Josep M. Pararols, Miquel Parés i Josep Segur, han treballat a l'ordre dels autors dels textos de cada comarca per retratar el paisatge des de l'angle de visió de l'escriptor, en l'època de l'any que el va veure, fos hivern, estiu, primavera o tardor.

Tres generacions d'erudits i estudiosos han participat en l'elaboració de l'obra. Cal començar pel patriarca, Narcís-Jordi Aragó, que ha fet a mitges amb Mariàngela Vilallonga –segona generació– la comarca del Gironès. Aragó coneix com ningú Girona i la doctora Vilallonga coneix personalment un racó gironès poc trepitjat, el de Llagostera i els seus voltants, com la Vall d'Aro, que ja cau al Baix Empordà, però la seva curiositat i la seva feina a la *Revista de Girona*, al costat de Narcís-Jordi Aragó, l'han feta interessar-se, des de ja fa temps, per les girones literàries.

Tant el Baix Empordà com les comarques restants són responsabilitat d'un estudiós de la generació més jove, Xavier Cortadellas. La Garrotxa ha estat responsabilitat de Margarida Casacuberta; la Selva, de Narcís Figueras; l'Alt Empordà, de Jordi Pla; la Cerdanya, de Sebastià Bosom; el Pla de l'Estany, de Xavier Xargay; i el Ripollès, de Jordi Mascarella.

Deu anys enrere aquest monument literari a les terres de Girona no s'hagués pogut fer, perquè són de quatre dies les pacients i esforçades recerques fetes per aquests joves estudiosos sobre el patrimoni literari de les seves comarques. Per posar un exemple: el ripollenc Mascarella, professor de la Universitat de

De Palafrugell a País

La Palafrugell

Una fotografia colorida de Palafrugell, una vila medieval situada a l'extrem nord de l'Empordà, amb la seva torre de guaita i les seves cases de pedra calcària.

La catedral de Sant Joan

Josafat abjé i avui

Una il·lustració aquarellada de la façana gòtica de la Catedral de Sant Joan de Girona, amb detalls arquitectònics i una petita fotografia d'un home.

A l'esquerra, primera pàgina del capítol "De Palafrugell a País", amb una foto de Palafrugell al fons, de Jordi Gallego, i, a sota, pàgina dedicada a Josafat, de Prudenci Bertrana, amb un gran dibuix de la catedral tal com la descriu l'escriptor. A la dreta, es parla del riu Onyar. A sota, un dibuix, "El mirador del tren", reporta els autors que van veure la ciutat des d'un vagó, en el trajecte de Girona a Barcelona o de Girona a França. Els dibuixos són de Narcís-Jordi Aragó, un dels dos editors de l'obra *Aties literari de les terres de Girona. Segles XIX i XX*, publicat per la Diputació de Girona en dos volums.

Ernestina

L'Onyar, riu del de la ciutat

Ernestina és un petit dibuix aquarellat que mostra un paisatge amb arbres i un cel blau. A la dreta, hi ha una il·lustració més gran que representa una casa o edifici amb detalls arquitectònics.

El mirador del tren

Una il·lustració aquarellada que mostra un tren que creua un pont sobre el riu Onyar, amb la silueta de la ciutat de Girona i la seva catedral al fons.

Girona, va publicar tot just fa sis anys, en col·laboració amb Miquel Sitjar, el resultat de les seves recerques sobre els viatgers que, al llarg de tota la història, havien deixat testimoni escrit del seu pas pel Ripollès, *El món al Ripollès: visions i experiències de viatgers al llarg del temps*.

Perquè no es tracta només de parlar de Jacint Verdaguer o d'Àngel Guimerà, de Josep Pla o de Prudenci Bertrana, sinó d'aquell escriptor local que va publicar en revistes comarcals o de l'autor suec que fa sortir en una novel·la un poble de la Costa Brava, i això, si es vol ser exhaustiu, no és feina fàcil ni lleugera. Alguns d'aquests escriptors locals poc coneguts que apareixen en l'*Atles* potser ja havien merescut una mica d'atenció d'alguns estudiós, però no se li havia dedicat cap monografia o article perquè sovint queda per completar la seva biografia o l'estudi de la

seva obra. L'aparició del nom d'aquest escriptor local poc conegut a l'*Atles* i la referència a la seva obra despertaran, de ben segur, la curiositat, si no immediatament, temps a venir, de més d'un investigador o erudit. Aquesta pot ser una de les contribucions culturals de la magna obra, més enllà de la satisfacció

L'Aties literari de les terres de Girona. Segles XIX i XX' inclou 1.900 imatges i 370 fragments literaris

que produeix llegir-la. Mariàngela Vilallonga hi creu molt i, des de la Universitat de Girona, ja ha programat per al primer trimestre de l'any que ve un curs destinat a professors d'institut que serà impartit pels autors de l'*Atles*. El redactors de cadascuna de les comarques presentaran algunes vies de treball a partir de les múltiples possibilitats que ofereix el llibre, ja sigui a través d'autors i obres que no s'han pogut utilitzar del tot en el llibre per limitacions d'espai, ja sigui per provocar recerques sobre autors presents dels quals queda molt per dir.

Si hi assisteix, per exemple, un ripollenc, seria bo que els fessin interessar pel poeta verdaguerià osonenc mossèn Joan Colom i Grau, que va ser rector de Ripoll, provinent de la Gleba, i que va cantar el cim de Sant Amand, com recorda Mascarella. A més d'estudiar el conjunt de la seva obra poètica, se-

DIPUTACIÓ DE GIRONA

ria bo que s'esclarís el misteri de la seva expulsió de la parròquia de Ripoll per part del bisbat de Vic, aparentment per catalanista, als anys 50, i traslladat a Tona. A Ripoll encara recorden que quan va dir adéu als feligresos des de la trona, va dir-los: "A la Gleva hi vaig deixar el cor; a Ripoll hi deixo a pell, i a Tona hi deixaré els ossos." I si hi assisteix cap professor del Baix Empordà o de la Costa Brava, seria formidable que l'animesin a refer la història de la redacció i de la recepció de l'obra teatral per excel·lència del turisme costabravenc, la peça comicocostumista *En Baldiri de la Costa*, de Joaquim Muntanola (Barcelona, 1914), estiuellant il·lustre de la Platja d'Aro, dels inicis del turisme. Interpretada per Joan Capri, a Barcelona, i Pau Garsaball, a comarques, va representar-se, els anys seixanta, dos anys seguits a Barcelona i Capri va interpretar-ne també la versió cinematogràfica.

L'*Atlas* no s'oblida pas de parlar de Muntanola, que ha dibuixat més d'un cop la Platja d'Aro pintoresca, presidida pel Carall Bernat, escrit "Cavall Bernat" a l'*Atlas* per culpa de la pervivència de l'educació catòlica en l'àmbit cultural gironès. Però en parla només en relació als articles que el caricaturista i escriptor dedicava a la Platja d'Aro des d'*El Correo Catalán* o *La Vanguardia Española*. Incomprendiblement, s'oblida de parlar d'*En Baldiri de la Costa*, i és una absència impensable perquè difícilment trobarem a l'*Atlas* obllits tan gruixuts i injustos.

Molts alcaldes i regidors de turisme i de cultura descobriran ara la riquesa literària del paisatge propi

El llibre, ens recorda Mariàngela Vilallonga, pot marcar època en la història del turisme cultural. No oblidem que el mot *turisme*, si més no en temps de Stendhal, no tenia cap connotació negativa, i als editors de l'obra no els fa por presentar l'obra sota aquesta etiqueta. L'*Atlas* és un llibre que pertany a l'àmbit del turisme cultural i, alhora,

Els redactors del llibre han identificat el miler d'autors que han parlat de les terres de Girona en el XIX i el XX

una peça que ajudarà, sens dubte, a fer progressar el turisme cultural a les terres gironines. "L'*Atlas* –afegeix la doctora Vilallonga– podria esperonar la creació de rutes literàries en moltes poblacions."

Efectivament, molts alcaldes i regidors de turisme i de cultura descobriran ara la riquesa literària del paisatge que administren i podran pensar en els beneficis econòmics que en treurien amb la creació d'una ruta literària. El llibre obre la via, i aquesta és una aportació cultural més que fa a una nova metodologia filològica: la de l'estudi de la influència de l'espai sobre l'escriptor. Els dos editors de l'obra ja estaven convençuts de la profunda relació de l'escriptor amb el seu entorn més immediat, del condicionament que un determinat espai exerceix sobre l'escriptura, de la influència d'un entorn en una obra literària i del ressò que la literatura acaba tenint en la creació i pervivència d'un paisatge. Amb l'obra esperen que ara el lector també se'n convenci.

Quan la van acabar, se'ls va fer més avinent l'estret lligam de la literatura amb la terra que la produeix. L'*Atlas*, tal com diuen els seus editors, presenta una visió nova de la presència de la terra en l'escriptura i també de la influència de l'escriptura sobre el territori. "L'experiència i el coneixement que hem anat adquirint durant aquest temps –diuen Aragó i Vilallonga– ha estat extraordinàriament enriquidora. Hem llegit els paisatges amb uns altres

Les cases de l'Onyar, vistes pels pinzells de Prudenci Bertrana i Santiago Rusinol. Les pàgines 768 i 769 estan dedicades a Llagostera. La pàgina 754, a l'incendi de les Gavarres del 1928, que, a més de Ruyra, va ser descrit per Joan Santamaria.

Es cicles de l'incendi

Plata des de Girvan

ulls i des de tots els nivells imaginables. Hem vist els textos amb una altra intenció i des de tots els angles possibles. Hem estudiat geografia literària o literatura geogràfica, no ho sabríem dir, però ara se'ns ha fet ben clara la relació entre terra i literatura.”

El llibre està dedicat al turisme cultural i, a més, entrarà a formar part de la història d'aquest tipus de turisme. Però també és un llibre que, més enllà de la lectura i la consulta, s'ha de recórrer i visitar, perquè és un passeig literari i visual, un passeig cultural.

Cada capítol és il·lustrat, pel cap baix, amb un plànol de la població o un mapa de l'indret amb les indicacions literàries escaients. Cada capítol es completa amb uns textos breus, en prosa o en vers que, per la seva vàlua literària, per la precisió amb la qual descriuen o evocuen un indret, cal que puguin ser llegits al marge del fil del discurs.

Les il·lustracions són de caràcter molt divers: imatges actuals dels llocs descrits encarregades expressament, al costat de fotografies antigues, manuscrites d'obres literàries, cobertes de llibres, retrats d'escriptors, fotografies de representacions teatrals i fotogrames i cartells de pel·lícules.

Cal no oblidar un capítol molt interessant de l'Atles: l'artístic, perquè s'hi reproduïxen les pintures dels indrets realitzades preferentment per escriptors-pintors, com Prudenci Bertrana, Santiago Rusinol, Josep Berga i Boix, Narcís Comadira i Enric Marquès.

L'oblit d'En Baldiri de la Costa', gran èxit del teatre català, és dels pocs retrets que se li poden fer a l'Aties'

L'annotació d'aquest material, en especial la documentació gràfica històrica, és potser massa escarida i sovint es deixen de datar fotografies que tenen any conegut i, fins i tot, un mes i un dia, com la de Camilo José Cela i Josep Pla al Pedró de Pals. Curiosament, Pla apareix en la fotografia de la capella de la Salut, a la Moixina, sense que

El llibre pot esperonar la creació de rutes literàries i les recerques sobre la relació entre terra i literatura

el peu ho indiqui. I en algun cas —estrany, tot cal dir-ho— es reproduceix un text imprès sense que es digui res de l'autor ni de l'indret relacionat amb el text, com en el poema “Cançó de març”, de Joan Janer, de Campdevànol, que, a més, apareix en les pàgines dedicades a un altre municipi, el de les Llosses.

Cadascuna de les més de mil pàgines té un tractament gràfic personalitzat, atesa la varietat d'elements i el caràcter peculiar de les il·lustracions. La varietat es combina amb una maquetació uniforme elaborada per Pep Caballé i posada en solfa amb Andreu Solé, un disseny que no surt del buit sinó que enllaça amb la gran experiència gràfica del servei de publicacions de la Diputació de Girona. Calla que els diferents nivells de lectura —text, il·lustracions i fragments antològics— mantinguessin un fil segur i no s'encavallessin entre ells ni que mai l'un ofegues l'altre, i això s'ha aconseguit a la perfecció. Era un equilibri difícil i, al llibre, mai no es trenca.

Quan Josep Pla fa la llista de les coses que no vol veure ni en pintura, inclou els llibres il·lustrats de pes, perquè, en general, atempten, pel seu format i pel seu disseny, contra el que és més característic del llibre: la lectura. Això ho va poder dir perquè no havia vist l'Atles literari de les terres de Girona. Segles XIX i XX, editat per la Diputació de Girona.

Lluís Bonada